

Etiska dilemman i kvalitativ forskning

Recenserad bok: Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet

Författare: Hildur Kalman och Veronika Lövgren

Förlag: Gleerups Utbildning AB, andra upplagan, Malmö, 2019

En metodbok som beskriver en forskningsprocess handlar vanligtvis om hur man skall gå tillväga och gör forskaren som boken föreslår så blir det rätt. Men alla som har bedrivit kvalitativ forskning vet att det är förenat med många överväganden och ibland tvivel på att man gör det rätta och det goda. Därför är antologin ”Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet” ett mycket viktigt bidrag till forskningslitteraturen. Bokens första upplaga kom 2012 och är nu reviderad och utökad.

Genom historien har det förekommit övergrepp i forskningens namn, först efteråt har etiska frågor ställts; är detta det goda och det rätta. Vissa forskningsetiska övergrepp i nyttans och det godas namn är kända och omtalade i litteraturen. Men det har säkerligen förekommit forskning där exempelvis klienter påverkats i en riktning de i själva verket inte önskat trots att det finns regelverk, koder och kommittéer som godkänt hur forskningsprojektet skall genomföras.

Den etikprövning som skall göras kan upplevas byråkratisk och petig samtidigt som det är en procedur som speglar en komplexitet av olika överväganden. Det är inte enkelt att utifrån etikprövningen bedöma forskningens risker och nytta.

Boken redogör grundligt för dessa etiska regelverk och som varje forskare är ålagd att följa, men bokens styrka ligger i författarnas berättelser om hur de hanterat etiska utmaningar. Berättelser som inbjuder till reflektion och eftertanke.

För en forskare är etiska frågor inte heller ett avklarat moment i och med igångsättandet utan följer med under hela forskningsprocessen.

Några teman lyfts fram. Det handlar om den enskildes frivilliga deltagande och rätt att avbryta sin medverkan vilket är helt centralt. Hur vet forskaren att intervjupersoner ställer upp frivilligt och inte känner sig tvingade att medverka? Detta är viktigt i all forskning eftersom det också handlar om forskningens kvalitet.

Det kan vara lätt att pusha en intervjuperson med hänsyn till den nytta som studien beräknas ha, men också utifrån kostnader och andra värden som står på spel. Till detta kommer förstås praktiska hänsyn och tidshänsyn som kan påverka forskaren under processen.

Ett annat exempel som diskuteras är forskningspersonernas anonymitet. Hur lätt kan det inte vara att ibland identifiera både plats och de ingående personerna i forskningsprojektet?

Hur skall man kunna samtidigt redovisa och skydda personuppgifter om etnicitet, politiska religiösa övertygelser eller vissa biometriska data om de har betydelse för undersökningen?

Speciella grupper som de med intellektuella funktionsnedsättningar kan ha svårt att förstå information utan kan känna sig tvingade eftersom omsorgssystemet i praktiken bygger på att en individ tackar ja till en insats samtidigt som en forskare kan förknippas med systemet.

Skall man då blanda in stödpersoner, god man eller förvaltare som i praktiken inskränker den enskildes eget beslut och riskerar konfidentialitetskravet? Författarna ger också exempel på hur respondenter använder forskare som ett slags terapeuter, biktar sig, avslöjar sanningar som inte har med forskningen att göra. Och vad gör forskaren med dessa förtroenden?

Författarna bjuder på intressanta, öppen hjärtiga, ibland smärtsamma berättelser tillsammans med insiktsfulla reflektioner. I grunden handlar kvalitativ forskning om att möta och förstå andra människor vilket kan var svårt när man tillhör olika sociala världar. Då är en sådan här bok viktig läsning.

Per Olof Larsson

Fil lic.

Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet

Per-Olof.Larsson@socwork.gu.se